

- KETTUNEN, LAURI 1917: *Viron kielen äännehistorian pääpiirteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORTLANDT, FREDERIK 2019: On the reconstruction of Proto-Uralic. – Santeri Junttila & Juha Kuokkala (toim.), *Petri Kallio rocks. Liber semisaecularis 7.2.2019* s. 11–14. Helsinki: Kallion etymologiseura.
- LAANEST, ARVO 1982: *Einführung in die ostseefinnischen Sprachen*. Hamburg: Buske.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhant. Suomen kielen kehitys kantaauralista varhaisuuteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- METSMÄGI, IRIS – SEDRIK, MEELI – SOOSAAR, SVEN-ERIK (toim.) 2012: *Eesti etümoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- NIINIVAARA, EEVA 1961: Virittäjässä 1897–1959 julkaistuja viron kieleen ja kulttuuriin liittyviä kirjoituksia sekä virolaisten kirjoittajien kirjoituksia. – *Virittäjä* 65 (1) s. 107–114.
- 1982: Virittäjän Viron-bibliografiaa 1960–80. – *Virittäjä* 86 (1) s. 69–74
- 1991: Virittäjän Viron-bibliografiaa 1981–90. – *Virittäjä* 95 (4) s. 453–456.
- RÄTSEP, HUNO 1994: Viron ja suomen kielen tutkimuksen yhteisiä suuntaviivoja. – *Virittäjä* 98 (2) s. 267–273.
- SAARIKIVI, JANNE 2011: Tarpeellista perustietoa – mutta kuinka ajanmukaisesti? – *Virittäjä* 115 (2) s. 294–303.
- (tulossa 2022): The divergence of Proto-Uralic and its offspring. A descendant reconstruction. – Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages*. Oxford: Oxford University Press.
- TUNKELO, E. A. 1925: Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat I. – *Virittäjä* 29 (8) s. 153–154.

NP vuorovaikutuksen yksikkönä

Tsuyoshi Ono & Sandra A. Thompson (toim.): *The 'noun phrase' across languages. An emergent unit in interaction*. Typological Studies in Language 128. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins 2020. 366 s. ISBN 978-90-272-0499-8.

Harva kielipiillinen yksikkö on yhtä laajalti hyväksytty eri kielentutkimuksen suuntauksissa kuin NP eli substantiivilauseke, mutta tämän kategorian validiutta ei ole koskaan empiirisesti todistettu, kirjoittavat Tsuyoshi Ono ja Sandra Thompson *The 'noun phrase' across languages* -teoksensa johdannossa. Englannin kielen dominoima, kirjoitettuun kieleen ja keksittyihin esimerkkeihin perustuva kielitieteellinen perinne on rakentanut kuvan verbin argumenttina toimivasta vakaasta, kokonaisuutena liikkuvasta ja

sisäisesti tarkkaan jäsenytyneestä yksiköstä. Jopa lauseen käsitettä on kyseenalaistettu enemmän kuin NP:tä, kirjoittajat toteavat. NP:n hyödyllisyys ja käyttökelpoisuus kategoriana alkaa kuitenkin heti säröillä, kun sitä tarkastellaan eri kielistä kerättyjen vuorovaikutusaineistojen valossa.

Artikkelikokoelman päätavoite on horjuttaa vakaata käsitystä universaalista NP:n kategoriasta, ja tässä se onnistuikin. Vaikka NP:tä ei ole syytä heittää romukoppaan, teoksen artikkelit onnistuvat näyttämään, miten joustavasti kielipiilliset rakenteet muotoutuvat ja mukautuvat vuorovaikutustilanteiden tarpeisiin ja miten erilaiseksi kuva eri kielten NP:istä muodostuu, kun niitä – tai niiksi perinteisesti luokiteltuja kielenyksikköjä – tarkastellaan vuorovaikutuksessa emergoituvina yksikköinä. Kokoelman suurin arvo on

nähdäkseni siinä julkaistujen yksittäisten tutkimusten empiirisissä havainnoissa, minkä vuoksi pyrin esittelemään näitä seuraavassa mahdollisimman kattavasti.

NP:iden tarkastelua maailman kielissä

Kaikki teoksen artikkelit käsittelevät NP:itä osana keskusteluaineistoja, ja tutkitut kielet ovat (käsittelyjärjestyksessä) suomi, ranska, ruotsi, espanja, viro, englanti, garrwa, besemah, mandariinikiina, japani ja maa. Artikkelit ovat keskenään varsin erilaisia, ja varsinaisia temaattisia kokonaisuuksia kokoelmasta on vaikeaa hahmottaa. Teos on jaettu kahteen osaan kielten alkuperän mukaan: ensimmäinen osa käsittelee Euroopan kieliä (”Languages from Europe”) ja toinen muita kieliä (”Languages from other parts of the world”). Jos otetaan huomioon kirjan pyrkimys kritisoida perinteisen kielitieteellisen kaanonin kategorioita ja käsityksiä, osien jaottelun ja esitysjärjestyksen eurosentrisyys tuntuu yllättävältä – olkoonkin, että Euroopan kieliiin sukelletaan kielitieteen angloamerikkalaisen ytimen näkökulmasta marginaalisesta suomesta käsin.

Kokoelman kaksi suomeen keskittyvää artikkelia käsittelevät suomen NP:n ominaisuuksia niin morfosyntaktisten, viittaavien kuin vuorovaikutuksen jäsenyneysyyteenkin liittyvien ominaisuuksien näkökulmasta. Kokoelman aloittaa Karita Suomalaisen, Anna Vatasen ja Ritva Lauryn artikkeli, joka käsittelee suomen *se että* -alkuisia ilmauksia. Aiempi tutkimus (erit. Leino 1999; Siro 1968; ISK) on kuvannut *se että* -alkuiset rakenteet lauseen sisältäviksi NP:iksi, joissa *se* toimii lauseen nominaalistajana. Pääperuste tälle on ollut se, että *se*-pronomini ja sitä täydentävä *että*-lause toimivat vastaavissa syntaktisissa funktioissa kuin tyypillisemmät, substantiivin varaan rakentuvat NP:t. Kirjoittajat pitävät aiemman tutkimuksen kuvaa rajallisena ennen kaikkea kirjoitettuun yleiskieleen pohjautu-

van tutkimusaineiston takia ja osoittavat, että *se että* -rakenteella on keskustelu- ja murreaineistoja tarkasteltaessa myös muunlaista käyttöä. He tarkastelevat ensin konteksteja, joissa *se että* -alkuiset ilmaukset hahmottuvat NP:n kaltaisiksi, ja sen jälkeen konteksteja, joissa NP:n kriteerejä ei samassa määrin voi havaita: *se että* on käytössä myös itsenäisenä, jatkoa ennakoivana rakenteena, joka ei enää miltei ominaisuuksiltaan muistuta tyypillistä NP:tä. Kirjoittajat ehdottavatkin, että NP:n kriteerit tulisi suomalaisen keskusteluaineiston valossa ymmärtää sumearajaisiksi ja asteittaisiksi.

Marja-Liisa Helasvuon tutkimus taas vertailee NP:iden käyttöä syntaktisina argumentteina ja itsenäisissä käyttökonteksteissa eli vapaina NP:inä. Molemmissa konteksteissa NP:iden sisäinen rakenne osoitetaan suhteellisen kiinteäksi ja tämän rakenteellisen kiinteyden toimivan keskustelijoiden resurssina, jonka avulla voidaan ennakoida lauseen ja vuorojen rakentumista. Suomenkielisessä keskusteluaineistossa subjekti- ja objekti-NP:illä on tyypillisesti viittaava tehtävä, kun vapaat NP:t toimivat ennemmin luonnehtivissa, predikoivissa funktioissa. Helasvuon analyysi vakuuttaa lukijan siitä, että NP on suomenkielisessä keskusteluaineistossa myös vuorovaikutuksen osallistujille relevantti kategoria, ja tuo samalla esiin niitä monimutkaisia tekijöitä, jotka säätelevät NP:iden rakentumista osana keskustelun muuntuvaa kontekstia.

Ioana-Maria Stoenica, Simona Pekarrek Doehler ja Anne-Sylvie Horlacher tutkivat ranskankielisestä aineistostaan tapauksia, joissa relatiivilauseen ja pääsanan yhdistelmä tuotetaan puhujien yhteistoimintana. Kirjoittajat osoittavat, että puhuja tuottaa lisäävän relatiivilauseen joko korjatakseen ”pääsanana” viitasta tai hakiessaan vastaanottajan reaktiota; toisen osallistujan tuottamaa relatiivilauseetta taas käytetään aloittamaan korjausjakso tai rakentamaan erimielinen

vuoro. Jälkikäteen yhtenäiseltä näyttävä, relatiivilauseen ”sisältävä” NP on näin ymmärrettävissä vain suhteessa keskustelun toiminnalliseen kontekstiin; tutkimus asettuukin osaksi sitä tutkimusperinnettä, jossa perinteisesti alisteisiksi miellettyjen ilmaistyyppien syntaktisesti alisteista asemaa on kyseenalaistettu.

NP ruotsissa, englannissa ja espanjassa

Jan Lindströmin, Martina Huhtamäen ja Anne-Marie Londenin artikkeli painuu ruotsinkielisen arkivuorovaihtusaineiston NP:ihin, joita käytetään toistokonteksteissa. Kirjoituksessa pohditaan, millaisissa tehtävissä toistoa ylipäätään käytetään, ja näytetään, että toistokontekstien tyypillisin rakennetyyppi on juuri NP. Kirjoittajien mukaan NP:t ovat keskustelussa keskeisiä referenssin säätelyn välineitä ja ylipäätään tärkeitä elementtejä intersubjektiivisuuden säätelyn kannalta. Samantyyppinen painotus on Patricia Mayesillä kokoelman ainoassa englantiin keskittyvässä artikkelissa. Mayes tutkii NP:itä korjaussekvensseissä osana epätyypillistä vuorovaihtusta (engl. *atypical interaction*), jossa osallistujan käytössä on puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatiomenetelmä. Mayes fokusoii korjausjaksoissa esiintyviin NP:ihin, koska aineistossa ongelmalliseksi osoittautui tyypillisimmin referenttien tunnistaminen. Kun ongelman lähde on tarkastellussa aineistossa paikannettavissa NP:n edussanaksi, korjaussekvenssi rakentuu ongelmattomasti aiemmin tuotetun syntaktisen ja fonologisen aineksen avulla. Silloin, kun vastaanottaja käsittelee korjauksen kohdetta edussanana mutta tarkoitettu tulkinta onkin NP:n määrite, korjausjaksot muuttuvat monimutkaisemmiksi. Näin nimenomaan NP:n kategoria nousee keskeiseen asemaan sen ymmärtämisessä, miten korjausjaksot rakentuvat paljon korjauksia vaativassa vuorovaikutuksessa.

Chase Raymond ja Barbara Fox tarkastelevat espanjan rakenteita *No hay problema* (kirjaimellisesti ’ei ole ongelmaa’) ja *No hay ningún problema* (’ei mitään ongelmaa’), ja heidän tavoitteenaan on selvittää, voiko pelkkä kielteisen indefiniittisen tarkenteen lisääminen lausekkeeseen vaikuttaa siihen, millaisiksi rakenteiden vuorovaikutustehtävät hahmottuvat. Raymond ja Fox osoittavat kiistattomasti, että ilmaistyyppit asettuvat sekventiaalisesti hyvin erilaisiin ympäristöihin: molemmat indeksoivat ongelmattomuutta, mutta *No hay problema* asettuu konteksteihin, joissa puhuja minimoi itse aloittamaansa toimintaa, kun *ningún* taas esiintyy emfaattisemmissä konteksteissa, reaktionä vastaanottajalle, joka on esittänyt huolensa jostakin aiemmin esiintulleesta asiasta ja jolle täytyy vakuutella asian ongelmattomuutta. Tutkijat korostavatkin useassa kohdin löydöksiään morfosyntaksin ja keskustelun jäsenyisyyden hienovireisestä suhteesta. Analyysi vakuuttaa, mutta havainto morfosyntaksin ja vuorovaikutuksen jäsenyisyyden suhteesta ei yllätä suomalaista keskusteluntutkimusta tuntevaa – yllättävää sen sijaan on se, että tämän yhteyden tutkiminen esitetään uutena avauksena.

Leelo Keevallikin artikkeli kritisoi perinteisen kielentutkimuksen tapaa erottaa kielen rakenteet niistä laajemmista kehollisista keinoista, joilla ihmiset osallistuvat merkitysten tuottamiseen. Keevallik tarkastelee NP:itä multimodaalisina, syntaktis-kehollisina konstruktioina sellaisissa tanssituntien opetustilanteissa, joissa opettajat antavat osallistujille ohjeita. Aineistoissa puhutaan ruotsia, englantia ja viroa, ja tutkittavina ovat tilanteet, joissa puhuja aloittaa NP:n jollakin kielellisellä elementillä (esim. artikkelin tai demonstratiivin ja adjektiivin yhdistelmällä) ja täydentää sitä kehollisesti siten, että kielellis-kehollisen toiminnan kautta muodostuu tunnistettavissa oleva rakenne, johon osallistujat orientoituvat

ymmärrettävänä, ”valmiina” yksikkönä. Tutkimus näyttää riemastuttavasti, miten täysin uusia puolia vuorovaikutusaineis-
tojen analyysi voi tuoda NP:n kaltaisten kategorioiden tarkasteluun.

NP garrwassa, besemahissa ja maassa

Kokoelman toisessa osassa analysoidaan yhtäältä sellaisia suuria kieliä kuin mandariiniikiinaa ja japania mutta toisaalta kolmea vähän kuvattua kieltä, garrwaa, besemahia ja maata. Jakson aloittava Ilana Mushinin artikkeli käsittelee Australiassa puhuttua garrwaa. Siinä missä monien kielten NP:n järjestys on jokseenkin vakaa esimerkiksi samaviitteisen demonstratiivin ja substantiivin suhteen (esim. *tuo hattu*), garrwassa näiden järjestys voi vaihdella eikä niiden tarvitse esiintyä samassa prosodisessa yksikössä. Typologisesti garrwaa ei olekaan pidetty keskeisesti NP:illä vaan appositio-
maisilla konstruktiolla operoivana kiele-
nä (Louagie & Verstraete 2016). Mushin osoittaa kiinnostavasti, miten tutkittujen lausekkeiden rakentuminen voidaan selittää vuorovaikutuksen etenemisestä käsin: NP-käytöt asettuvat sujuvasti eteneviin keskustelun kohtiin, siinä missä appositio-
maisiksi konstruktioita asettuvat esimerkiksi topiikin aloituksiin, keskustelun lopetuksiin ja korjausjaksoihin.

Bradley McDonnellin artikkelissa tarkastellaan Sumatralla puhuttavaa besemahia ja siinä tavattua relatiivilauseetta muistuttavaa rakennetyyppiä, joka seuraa semanttisesti ”kevyttä” pääsanaa. McDonnellin mukaan konstruktioiden pääsanana semanttinen haalistuneisuus ja se, että relatiivilause hahmotetaan konstruktion osaksi ensisijaisesti pragmaattisin eikä syntaktisin perustein, mahdollistaa rakenteen käyttämisen mitä erilaisimpiin vuorovaikutustehtäviin. Doris Paynen tutkimus Keniassa ja Tansaniassa puhuttavasta maan (maasain) kielestä taas haastaa koko NP-kategorian keskeisyyden

maan kuvauksessa. Maassa ei Paynen mukaan ole kieliopillisen tutkimuksen perinteisesti kuvaamaa selvää NP-kategoriaa, mikä johtuu itse substantiivin kategorian häilyvistä tulkinnoista ja NP:n sisäisen järjestyksen suuresta variaatiosta. Maan diskurssin ja syntaksin kuvauksen kannalta keskeinen on sen sijaan DP (engl. *determined phrase*): jotta ilmaus voi toimia argumenttifunktiossa, sen on liitettävä determinoivaan tarkenneainekseen.

Kiinan kimppuuntuvat NP:t ja japanin ”NP:t”

Hongyin Taon kiinankielistä vuorovaikutusta käsittelevässä artikkelissa tutkittavana ovat kontekstit, joissa NP:t kasautuvat yhteen puhujan omassa vuorossa tai eri puhujien vuoroissa ilman merkintää NP:iden keskinäisestä syntaktisesta suhteesta. Tao löytää viisi eri funktioissa toimivaa NP-ryhmittymää, jotka liittyvät kirjoittajan mukaan korosteisesti ”positiivisiksi” hahmottuviin keskustelun jaksoihin: ketjuuntuvat NP:t asettuvat toimintoihin, joilla säädellään yhteishuomiota, identifioidaan referenttejä tai osoitetaan samalinjaisuutta osallistujien kesken. Tutkimus kytkeytyy esimerkiksi Helasvuon vapaista NP:istä esittämiin huomioihin sikäli, että Tao korostaa, miten NP:illä voi olla vakiintuneita esiintymispaikkoja osana sellaisia vuorovaikutuksissa emergoivia rakenteita, jotka eivät ole lauseita.

Kokoelman ohjelmallisin artikkeli on Onon ja Thompsonin tutkimus NP:n kategoriasta japaninkielisissä arkikeskusteluissa. Artikkelin aluksi tutkijat kritisoi-
vat typologioiden esittämiä keksittyjä esimerkkejä japanin kauniista, moniosaisista NP:istä; omasta aineistoistaan Ono ja Thompson eivät tällaisia juuri löydä. He tarkastelevat japanin semanttisia, sija- ja topiikkipartikkeleja, joiden on sanottu indeksoivan syntaktista argumenttiutta ja olevan yksi NP:n keskeiskriteereistä. Tällaisia käytetään aineistossa vain 37

prosentissa tutkituista potentiaalisista NP:istä. Kirjoittajat tarkastelevat myös substantiivien saamia määritteitä, joiden esiintymistä on sitäkin pidetty keskeisenä NP:n kriteerinä. Vain 22 % NP:istä saa määritteitä, ja vain kahdella prosentilla aineiston tapauksista on molemmat japanin NP:ille tyypillisesti mainitut kriteerit. Japanin vuorovaikutusaineistossa esiintyvät ”NP:t” eivät toisin sanoen toimi aiemman tutkimuksen identifioimina NP:inä; myös klassisia NP:itä esiintyy, mutta ne ovat aineistossa marginaalisessa asemassa. Ono ja Thompson korostavatkin, että tällaisten löydösten takia NP:n asemaa itsestään selvänä, teoreettisena konstruktina pitää kyseenalaistaa ja tutkia NP:tä – tai sitä eri tavoin muistuttavia rakenteita – osana vuorovaikutuksen kielioppia, osallistujien toiminnan kautta.

Lopuksi

Sandra Thompson on korostanut tutkimuksissaan läpi vuosikymmenien kieliopin emergenttiä luonnetta: sitä, miten kielioppi on toistuvien kielenkäyttötilanteiden muovaamaa ja alati muokkautuvaa. Yhteistyö Onon kanssa on tuottanut monia tutkimuksia, joissa kielentutkijoiden silmissä itsestään selvinä pidettyjä kieliopin kategorioita on kyseenalaistettu, ja nyt vuorossa on NP. On myönnettävä, että vaikka suhtaudun myötämielisesti tai suorastaan innostuneesti tällaiseen tutkimusasetelmaan, jossa perinteisiä syntaktisia kategorioita kyseenalaistetaan vuorovaikutuslingvistiikan menetelmin, nielaisin alkuun kokoelman äärellä kahdesti. NP:n kritiikki meni syvälle, tiedostamattomiinkin oletuksiin sellaisista kielen rakennesyksiköistä, joita ei ”voi” kyseenalaistaa.

Ono ja Thompson ja koko kirjoittajakunta onnistuvat kuitenkin tavoitteessaan: kieli kieleltä ja aineisto aineistolta he näyttävät, miten NP:n kriteerin määrittäminen on kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Silloinkin, kun vuorovai-

kutusaineiston pohjalta voidaan todeta kielessä olevan suhteellisen kiinteä NP, vuorovaikutusaineiston analyysi paljastaa käyttöjä, joita aiempi tutkimus ei ole tavoittanut. Vaikka kokoelmaa voisi kritisoida esimerkiksi sen sisäisen koherenssein puutteesta, tähän ei lopulta artikkeleja lukiessa juuri kiinnitä huomiota. Kokoelman päätavoite ei ole tarjota lukijalle uutta, yhtenäistä NP:n kuvauksen mallia. Sen pyrkimys on enemmän purkaa yhtenäisyyden illuusio ja tehdä näkyväksi niitä yksittäisten kieltenkin kohdalla monimutkaisia, eri rakennetyyppeihin eri tavoin limittyviä kieliopillisia, semanttisia ja diskurssitekijöitä, jotka vaikuttavat NP:iden emergoitumiseen osana keskustelun muuntuvaa kontekstia.

Laura Visapää
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Kirjoittaja on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.

Lähteet

- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa *se, että?* *Se*-pronominista subjektina ja objektina toimivan *että*-lauseen yhteydessä. – *Virittäjä* 103 (1) s. 25–51.
- LOUAGIE, DANA – VERSTRAETE, JEAN-CHRISTOPHE 2016: Noun phrase constituency in Australian languages. A typological study. – *Linguistic Typology* 20 (1) s. 25–80.
- SIRO, PAAVO 1968: Suomen kielen *että*-lauseen ongelmasta. – *Fenno-Ugrica. Juhlakirja Lauri Postin kuusikymmenvuotispäiväksi 173.1968* s. 203–205. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 145. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.